

Mihailov V. V. Ukrainian oppositional movement and regime in the Crimea at the end of the 80th till the beginning of the 90th of the 20th century

The problems of the oppositional movement in the South of Ukraine at the end of the 80th till the beginning of the 90th of the twentieth century based on the State archive's materials of Autonomous Republic of Crimea and reports of events' active participants are considered in the article. On the example of the Crimean area genesis and institutional principles of «informal» national cultural, ecological and religious organizations of the designated period were developed.

The contribution of the informal organizations of the Crimea to formation of the Ukrainian oppositional movement which had started at the end of the 80th and ended at the beginning of the 90th of the twentieth century was defined.

Keywords: *the opposition movement, informal associations, the memories, Crimean region.*

УДК: 94:324(477)“1998/2000”

В. В. Мороко

ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНА БОРТЬБА В УКРАЇНІ В ХОДІ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ 1998–2000 РР.

У статті аналізуються участь партій у виборах кінця 90-х рр. ХХ ст. Пропонується розглянути цей процес з точки зору прагматичного наповнення змісту процесу потрапляння та збереження у владі політичної еліти.

Ключові слова: *партії, вибори, Президент України, ідеологія.*

Зростання ролі політичних партій в становленні держави та її демократичного устрою, лавиноподібний процес створення даних асоціацій та їх бурхлива діяльність в останні роки, критичне посилення суспільного протистояння завдяки пропонованим партіями ідеям – все це не залишилось поза увагою науковців. Десятки монографій і більше сотні дисертаційних досліджень фахівців гуманітарних наук, тисячі статей з різноманітної проблематики життя партій стали реакцією наукової спільноти на діяльність цих громадських об'єднань.

Так розвитку партійно-політичних течій присвячені роботи О. Кубракової та О. Терзі. Профспілковий рух привернув увагу істориків з Донецького регіону – Г. Добровольської, Н. Євсюкової, С. Кузьмін. Жіночий рух аналізується в дисертації А. Стахневич. Поруч з цим, зростання ролі політичних партій в суспільстві підштовхує істориків до розширення поля досліджень. Розвиток багатопартійної системи України є сферою фахових інтересів П. Сацького та Ю. Шведа. Про роль та місце партій в загальній мережі громадських організацій, розбудові державних органів, формуванні правової системи країни можна дізнатися з робіт В. Авсеєвич, Н. Адамович, Н. Дроботенко, В. Моргун, Н. Мосюкової, В. Пекарчук, Р. Офіцінського, В. Чмихової. Ряд праць присвячені дослідженню регіональних питань і відповідно особливостям партійної роботи в локальних вимірах. До цієї групи ми віднесли розвідки М. Басараб, А. Берені, С. Кобута та Л. Лановюк.

Партіям або тому чи іншому аспекту діяльності конкретної організації присвячені праці С. Бондаренко, О. Мардаренко, О. Шановської, Р. Маліновського, О. Назарчука, О. Слободян.

Зазначимо, що не дивлячись на різне бачення істориками суті партій, є спільні думки щодо їх функцій. Серед основних, з точки зору більшості дослідників, донесення до суспільства власних поглядів (найчастіше – їх нав'язування) і виявлення та реалізація переконань та уподобань самого суспільства. Для українського політикуму ці функції є різні за рівнем значущості. В першу чергу вітчизняні партії ведуть боротьбу за владу заради отримання дивідендів від неї, і лише в другу – виявляють і захищають вподобання власне громадян. Очевидним це стає під час аналізу передвиборчих програм партій і блоків.

Під час виборів до ВРУ 1998 р. участь у політичних змаганнях взяли тридцять партій та блоків. Вони охопили весь традиційний політичний спектр – від ультралівих (ПСПУ) до крайньоправих (виборчий блок «Менше слів» СНПУ та ДСУ). Від націонал-патріотів (виборчий блок «Національний Фронт», створений КУН, УКРП, УРП) до ортодоксальних та поміркованих комуністів (КПУ та Виборчий блок СПУ та СелПУ «За правду, за народ, за Україну!»).

Шукаючи розуміння логіки політичної боротьби другої половини 90-х – початку ХХІ століття ми проаналізували партійні передвиборчі програми за ознаками традиційних ідеологій та ставленням до болючих проблем власне українського суспільства. До останньої групи належить бачення статусу державної мови (одномовність, багатомовність або ж двомовність країни), державного устрою (президентсько-парламентська, парламентсько-президентська чи суто парламентська або президентська республіка), уподобання в конфесійних відносинах тощо. В цьому ж ряді зовнішньополітичні пріоритети: відновлення СРСР в будь яких конфігураціях, існування в межах СНД, а з часом і ЄЕСП чи то багатовекторність, та, навпаки, орієнтир виключно на Європу та НАТО. За

ідеологічною класифікацією ми врахували шістдесят чотири ознаки десяти основних течій. Таких як нацизм, фашизм, націонал-радикалізм, націоналізм (територіальний, етнічно-генеалогічний, пан-націоналізм), консерватизм, неоконсерватизм, християнсько-демократична течія, лібералізм, соціальний лібералізм, консервативний, лібералізм (неолібералізм), соціал-демократія, «зелені», соціалістична та комуністична (ленінізм, сталінізм) ідеології, лівий радикалізм, неомарксизм. Загалом вісімдесят три питання, яких мали б торкатися або відстоювати право на їх втілення вітчизняні політичні сили під час виборчих перегонів. Принаймні так мало б бути.

Проте дійсність виявилась іншою. Не дивлячись на ідеологічну «ознаку» у власних назвах, українські партії не торкалися багатьох питань, які будучи дійсно ідеологічно згуртованими об'єднаннями громадян, мали б відстоювати [1, с.53].

Проголошуючи кризовий стан в суспільстві, жодна партія не шукала винних, скочуючись до ксенофобії, відвертого бажання абсолютної влади та створення партійної армії. Тобто не мав місця в цей період неонацизм. Так як не мав місця, через проголошення тез про класову та перманентну революцію з обґрунтуванням терористичних методів боротьби, і лівий радикалізм. Жодна політична сила не наважилась стверджувати, що соціальна нерівність є природною та не ототожнювала демократію і соціалізм, вважаючи першу і засобом і метою одночасно, як це притаманно у першому випадку консерваторам, а у другому лібералам зразка Е.Бернштейна. Тези ж з арсеналу неомарксистів про те, що контроль це – необхідна умова прогресу, а винними у всіх соціальних бідах є «бюрократи», були в передвиборчих гаслах майже всіх політичних гравців. До боротьби з ними закликали як партії, що були на той час у владі, так і ті, що цю владу бажали отримати.

Ще однією рисою перегонів 1998 р. стала свого роду тотальна «політична мімікрія» – намагання бути схожими на когось іншого і дуже привабливого з ідеологічної точки зору. Так, КПУ проголошувала гасла про заперечення примату приватної власності та необхідність колективного самоуправління на виробництві на засадах демократичної участі в цьому процесі робітників, що власне притаманне соціалістам. Представники ж останніх, згуртувавшись навколо виборчого блоку СПУ та СелПУ «За правду, за народ, за Україну!», в свою чергу «брали» у соціал-демократів твердження про прогрес як рух не заради кількості, а заради вищої якості людського життя. У консервативних лібералів соціалісти запозичили вимогу рішучого втручання держави в політичну сферу при невтручанні в економічну як шлях до можливого впливу на хід економічних реформ політичними та законотворчими засобами. Тезу про родину, як найважливіший елемент суспільства, вони взяли у християнських демократів. А роблячи акцент на таких цінностях як територія, історія, спільнота та традиційна мораль, претендували на роль консерваторів. Так, як і у соціалістів, програма НРУ претендувала на ототожнення з широким спектром ідеологій від націонал-радикалізму через консерватизм та лібералізм до соціал-демократії.

Тобто, більшість політичних сил не була вузькозорієнтована на власне ідеологічне поле. Це стосувалося як фаворитів, так і відвертих аутсайдерів компанії. Хоча були і винятки з правила. Так, об'єднані соціал-демократи, які вперше йшли за владою через вибори, вибудували програму за всіма канонами течії. «СДПУ(О) прагне побудови в Україні суспільства соціальної справедливості», – запевняли вони, та переконували що, – «... здійснити цю мету може лише відповідальна влада, сформована і контрольована громадянами України. Усі політичні, економічні та соціальні питання соціал-демократи вирішуватимуть шляхом відкритого діалогу, пошуку суспільної злагоди, на принципах Свободи, Справедливості та Солідарності» [2, а.29]. Не пасли задніх в бажанні відповідати канонам власної ідеології і кандидати від ПЗУ, заявляючи: «Ми спираємось на програму узгодження потреб господарства з вимогами захисту довкілля, програму розвитку суспільства на засадах поваги до інтересів усіх соціальних верств, втілення принципу : «Лише екологічно безпечне є економічно вигідним і соціально необхідним» [2, а.13].

Проте в цілому всі суб'єкти виборчої кампанії можна згуртувати в декілька груп навколо виключно вітчизняних політичних проблем.

Вимога надання російській мові статусу державної була в виборчих програмах КПУ, ПСПУ, виборчого блоку партій «СЛОН – Соціально-Ліберальне Об'єднання», ПРВУ (Партія регіонів), Партії «Союз», Партії духовного, економічного і соціального прогресу (ПДЕСП). Ці ж політичні сили разом з СПУ та СелПУ, ВБП «Трудова Україна», ПЗВ відстоювали ідею відновлення СРСР чи то через стратегічне партнерство виключно з Росією, чи через створення «союзу братніх республік України, Росії, Білорусі». Три з них (КПУ, ПСПУ, ВБП «ТУ») – єдині, хто вимагав повернення влади радам. А ПРВУ запевняла, що «духовне відродження в країні – це звернення до історичної духовної традиції багатонаціонального народу України. Термінове повернення канонічним церквам власності... Залучення дітей та молоді до релігійного виховання, до кращих вікових гуманістичних і патріотичних традицій забезпечить знищення найбільш негативних соціальних явищ: проституції, наркоманії, бандитизму, корупції» [2, арк.146-148].

Вказана група партій цілком підпадала під визначення умовно-лівої опозиції панслов'янського спрямування [3].

Публічно і політично протилежними цій групі партій під час виборчих кампаній 1998-1999 рр. виступили громадські об'єднання націонал-демократичного спрямування. Даний спектр був представлений наступними суб'єктами виборчого процесу: Народний Рух України, Партія «Реформи і порядок», Виборчий блок партій «Національний фронт», Українська Національна Асамблея, Виборчий блок партій «Менше слів». В них було об'єднано вісім партій та громадських організацій. На відміну від попередніх виборів, коли до цього табору відносились сімнадцять партій та організацій. Процес звуження усього сегменту політичної карти країни стає більш очевидним, якщо згадати, що в період з 1990 по 1993 рр. лише ці асоціації створили десяток надпартійних політичних утворень. Вищезазначені організаційні пошуки таким чином звузились фактично не лише до п'яти учасників перегонів. Вони призвели до розмитості ідеологічної складової табору внаслідок намагання на тлі скорочення кількості політичних об'єднань все ж охопити якнайбільше виборців через звернення до джерел майже всіх традиційних течій. Така тенденція була прямим наслідком втрати впливу лідерів даних партій на суспільно-політичні процеси в країні.

Зовсім інше відбувалось в умовно центристському таборі. Не лише завдяки приходу сюди ФПГ. Відповідальність моменту обумовлювали президентські вибори 1999 р. Фактично на виборах 1998 р. було апробовано методи та ідеологічні тези наступної президентської кампанії. Відвертими представниками партій влади в цей проміжок часу виступали НДП, СДПУ(О) та НП (НАПУ, АПУ). В своїх програмах вони заклали доктрину поліетнічної унікальності країни на базі незмінних культурних цінностей та впевненість в самодостатності національної економіки (націоналізм). Не ставили під сумнів існування саме національної держави, в основу якої покладена традиційна мораль (консерватизм). Намагались поєднати тезу християнських демократів про власність, як гарантію свободи і незалежності, з упевненістю соціал-демократів в непорушності прав і свобод людини. Вважали, що основою побудови громадянського суспільства є участь громадян у різноманітних сферах життя суспільства. Не оминали вони і питання екологічної безпеки, схилившись в цьому до програми зелених. А заради зменшення соціальної нерівності (теза пасує соціалістам) готові були контролювати і виконавчу владу, і бюрократію взагалі (це з арсеналу лівих радикалів.) Проте були і пункти програм, що дають право виокремлювати ці сили в одну групу. Це мовна та релігійна політична толерантність на тлі віри в можливість існування багатовекторної зовнішньої політики. Останні погляди поділяли ще ряд політичних сил. Це ВО «Громада», ВБП «Трудова Україна», ПНЕРУ, ПРВУ, ВПТ, ВПЖІ, Партія духовного, економічного і соціального прогресу, Партія мусульман України та політична партія «Жінки України», яка отримала відмову у реєстрації на виборах. Остання у програмі з гучною назвою «Жінки України – за краще майбутнє!» запевняли, що їх пріоритетами є «захист конституційних прав, утвердження високих духовних цінностей, національного єднання, турбота про соціальне забезпечення та захист прав... незахищених верств населення» [4, а.129].

Таким чином, виборча кампанія 1998 р. виявила групування політичних партій не навколо тих чи інших ідеологій. Вони вибудовували позицію відповідно до стратегічних завдань позапартійних діячів, в першу чергу Президента. Намагання партійно-господарської номенклатури за будь-які ціну зберегти присутність у владі призвело до створення конгломерату політичних партій. Прагматичний союз, в свою чергу, мав дві складові – «Партія влади» та умовна опозиція. Третій елемент партійної системи – націонал-демократичний табір – втрачав вплив на суспільство, поступово поглинаючись «партією влади» як через кооптацію окремих політиків, так і через прихід в їх лави представників бізнесу. Для останніх же існування поза владою і в опозиції є неприродним.

Таку стратифікацію політичної системи закріпили і результати виборів 1998 р. До ВРУ пройшли КПУ (24,65%), НРУ (9,4%), Виборчий блок СПУ та СелПУ «За правду, за народ, за Україну!» (8,55%), ПЗУ (5,43%), НДП (5,01%), ВО «Громада» (4,67%), ПСПУ (4,04%), СДПУ(О) (4,01%). За мажоритарними округами додатково провели депутатів КПУ (з мінімальним 8,84% і 27,67% максимальним відсотком голосів підтримки від кількості зареєстрованих в окрузі виборців). НРУ, в свою чергу, мала підтримку від 8,26% до 50,23%. Також збільшили депкорпус СПУ та СелПУ (отримуючи на округах від 22,42 до 43,76%), НДП (11,94 та 22,68 відсотка підтримки відповідно), ВО «Громада» (від 7,54% до 66,39), ПСПУ додала нардепа Алексеева з 19,5%. Об'єднані соціал демократи укріпили В. Медведчуком (64,84%), Г. Суркісом (45,68%) та Н. Шуфричем (11, 87%). Жодного мажоритарника не отримала ПЗУ. І навпаки, партії, що не набрали достатніх відсотків за списками, досягли успіху в індивідуальних змаганнях. Кандидати від ВБП «Національний фронт» отримали відповідно від 17% до 41,85, ПРП від 15,6 до 34,55, ХДПУ мали мінімально 14,26 і максимум 15,94, НП – 18,75 та 35,65. Майже аналогічна підтримка – у 15,02 та 30,19% – дозволив ВБП «Партія праці та Ліберальна партія – РАЗОМ» і «Блоку Демократичних партій – НЕП (народовладдя, економіка, порядок)» мати своїх представників у парламенті. По одному депутату ще сім політичних сил. Такі як ВБП «Блок Демократичних партій – НЕП (народовладдя, економіка, порядок)» – 6,01%, ВБП «Вперед, Україно!» – 20,65, ВБП «Менше слів» – 34,19, ВПТ – 29,15, ДемПУ – 10,39, Партія «Союз» – 19,51, ПРВУ – 25,10.

Ще однією рисою цієї кампанії стало те, що комплексно програмні шляхи подальшого розвитку країни, запропоновані партіями, котрі потрапили до парламенту, і тими, що залишились за його межами, суттєво не відрізнялися. Тому єдиним критерієм вибору стало ставлення до конкретного політика як представника тієї чи іншої політичної партії. На це ж вказують і дані таблиці 1 щодо кількісного складу фракцій новообраного парламенту [5; 6].

Таблиця 1

Політичне структурування ВРУ 14-го скликання, 1-ша сесія (травень 1998 р.)

Парламентські фракції	Депутати висунуті партіями-переможцями	Депутати, які приєдналися до переможців	Сукупна чисельність членів фракцій	Частка фракцій у загальному складі парламенту	Різниця між часткою в парламенті та отриманими відсотками під час виборів (+ або -)
КПУ	123	0	123	27,5	2,85
НРУ	46	1	47	10,4	1
СПУ-СелПУ	35	0	35	7,8	-0,75
ПЗУ	19	5	24	5,3	-0,13
НДП	31	58	89	19,8	14,79
ВО «Громада»	24	15	39	8,7	4,03
ПСПУ	17	0	17	3,8	-0,24
СДПУ(О)	17	8	25	5,6	1,59

Очевидним стає факт, що незалежно від результатів виборів по партійним спискам політичні сили, ідентифіковані нами як система «партії влади» радянської партійно-господарської номенклатури, отримали передбачувану, з огляду на керівний склад цих організацій, перемогу. Представники націонал-патріотичного табору на початок роботи парламенту мали лише 10,4%. В таборі ж перших провідна партія НДП не лише не втратила позицій, а й збільшила фракцію на 14,8%. В свою чергу група «провладних» партій ПЗУ, НДП, ВО «Громада», ПСПУ, СДПУ(О) сумарно збільшили відсоток на 20,3 – з 23,16% отриманих на виборах до 43,2% в парламенті. Що, вочевидь, є не зовсім адекватним відображенням настроїв громадян країни, виказаних ними під час голосування. Дану тенденцію корегування думок та настроїв виборців у потрібному руслі посилили вибори Президента України 1999 р. та процес їх організації.

Вже через місяць після обрання парламенту Політвиконком НДП прийняв рішення про необхідність «подальшого процесу об'єднання центристських сил» [7, а.1]. Таких партій на думку народних демократів було двадцять. За кожною з них «закріплювся» член НДП. А. Матвієнко мав вести співбесіди з АПУ, ЛПУ, Партією Праці, ПНЕРУ, ДемПУ, УХДП, ХНС, ПЗУ, Т. Стецьків з ПРП, А. Толстоухов з ПРВУ (в цьому йому допомагав і А. Кінах), УПС, ПДЕІСПУ, Ю. Мальчин з ВПТ, О. Петров з ПЗВ та ВПЖІ, О. Емець з Партією шанувальників пива, Ю. Сахно з УСелДП і блоком «Європейський вибір України» в цілому та ЛДПУ, а О. Карпов з МБР [7, а.1зв.]. У вересні 1998 р. цей процес отримав конкретну мету. В проекті Постанови Політради НДП «Про концепцію проведення ІV з'їзду НДП», результатом переговорів з «близькими до НДП за програмами політичними партіями» оголошувалося їх входження до складу останньої заради «об'єднання в нову політичну партію». В цьому ж контексті, з прицілом на майбутню виборчу кампанію, як своєрідна розвідка боєм був ініційований в грудні 1998 р. НДП, за підтримкою НРУ та ПРП «круглий стіл», темою якого став «обмін думками щодо наступних президентських виборів» [8, а.24]. Обговорення вказало на певні «недоліки» в роботі НДП щодо створення єдиного блоку чи то нової партії на підтримку діючого президента. Беззастережно своїм кандидатом його бачили лише лідери НДП (А. Матвієнко, О. Емець, Є. Кушнар'єв). У інших не було єдиної думки. НРУ, який підтримали представники ПРП, ЛПУ та ДемПУ, таких кандидатур мали п'ять – В. Чорновіл, Ю. Костенко, Б. Бойко, В. Пинзеник, Г. Удовенко, В. Ющенко. Останнього бажала бачити кандидатом і РХП. Не визначились кого підтримувати, при запевненні у невисуванні власного кандидата ПЗУ, ХНС, СДПУ(О), ПП, ХДПУ. При цьому лідер ПП В. Ландик «гарантував» присутнім, що Донбас підтримає лише трьох представників «лівих» – Н. Вітренко, П. Симоненка, О. Мороза на вибір [8, а.26].

За ініціативою УРП (О. Шандрюк) однозначно не підтримувати Л. Кучму вирішили лідери ДСУ, ЛДПУ, ОУН, ПДСіПУ, ПЗУ, СНПУ, УНКП, УХДС [8, а.42].

Президентські вибори для націонал-патріотичного табору мали фатальний характер. Однією з характерних ознак цього періоду стали «розколи партій». І якщо для партій влади це було зовнішнім

проявом приходу в них бізнес-угруповань, то для НРУ виявилось фактично кінцем існування як самодостатньої партії. Дійсно, поява В. Медведчука, С. Марчука, Г. Суркіса, П. Порошенка в СДПУ(О) призвела до стрімкого росту впливу даної сили, заміна А. Матвієнка на В. Пустовойтенка в НДП дозволила їй ще чотири роки існувати в якості активної складової владного Олімпу. НРУ ж, спочатку розколовшись на «чорноволівців» та «костенковців», після загибелі В. Чорновола дала життя двом партіям які очолили Ю. Костенко та Г. Удовенко. В такому подрібненому стані націонал-демократи вже не були конкурентами партії влади на виборах 1999 р. І, як наслідок, в подальшому весь цей табір очолили яскраві представники діючої влади В. Ющенко і бізнес контр-еліти Ю. Тимошенко.

В свою чергу, титульна організація лівого табору КПУ стверджувала, що «широку підтримку в суспільстві отримала виборча платформа нашої партії», а тому «народними депутатами України було обрано 123 комуністи – на третину більше, ніж було в попередніх скликаннях». Тому комуністи запевняли суспільство та однопартійців, що «успіху прогресивних сил досягнуто» [9, с.372]. І якщо перше твердження мало підґрунтя, то з перемогою «прогресивних сил» не все було гаразд. Дійсно, з одного боку сумарно КПУ, СПУ – СелПУ, ПСПУ спромоглися отримати високий відсоток – 37,24 та збільшити його до 39,1 утворенням фракцій. А з об'єднаними соціал-демократами цей відсоток був ще більшим. Втім, останні лєнінці радше відносили до представників «великого капіталу, який з великими амбіціями в широких масштабах вривається на політичну арену», ніж до потенційних союзників [9, с.373]. Такими ж були в очах комуністів і ті ж СПУ, СелПУ, ПСПУ гуртом з профспілковими, ветеранськими, жіночими та молодіжними організаціями, виходячи з змісту «Декларації ВГО «Народна опозиція» та Постанови об'єданого пленуму ЦК і ЦКК КПУ «Про позицію КПУ у зв'язку з виборами Президента України» [10, с.392]. Однак спроби об'єднати ліві сили в жовтні 1998 р. повторені в травні 1999 р. та безпосередньо на передодні виборів виявилися безплідними. На думку А. Мартинюка, на заваді цьому стали особисті амбіції «О. Мороза та його прихильників, які вважали що саме ця кандидатура найпрохідніша, а тому будь яке інше рішення для них неприйнятне» [10, с.411]. І як результат, на виборах Президента 1999 р. умовно ліва опозиція висунула чотири кандидатури – Н. Вітренко, О. Мороза, П. Симоненка та О. Ткаченка.

На тлі подрібнення націонал-демократичного табору та розпорошення ліво-консервативного тепер вже стали можливими і простішими у реалізації об'єднуючі зусилля НДП. 9 лютого 1999 р. НДП уклала протокол намірів з ЛПУ В. Щербаня. 25 лютого на засіданні Політради НДП було підтримано ідею створення Всеукраїнського об'єднання демократичних сил «Злагода». 8 червня НДП підписала заяву про створення блоку «Наш вибір – Леонід Кучма!», до якого ввійшли 25 політичних партій. Координатором блоку став Є. Кушнар'єв. 20 липня про колективне членство у ВОДС «Злагода» заявила СДПУ(О). Як впливало з Постанови Політради СДПУ(О), це стало можливим лише тому, що виборче об'єднання ставить за мету «сприяння розбудові демократичної, правової, соціальної держави задля процвітання України, добробуту її громадян, побудови справедливого, солідарного, громадянського суспільства».

Проте більш відвертими щодо функцій об'єднання були його ініціатори. В постанові, прийнятій Політвиконкомом НДП 3 вересня, поруч з пропозицією до Політради щодо колективного членства у «Злагоді», надавався «наказ» центральному керівництву та керівникам територіальних організацій. «... В ході виборчої кампанії використовувати можливість ВОДС «Злагода» для активізації процесу об'єднання демократичних сил та формування в їх середовищі бази підтримки НДП» [11, а.5]. Втім, як і було задекларовано, це об'єднання все ж, в першу чергу займалось питаннями «професійної та відповідальної пропаганди» на підтримку Президента. Як зазначалося в резолюції мітингу «Не повторимо помилок минулого», що відбувся 7 листопада 1999 р.: «Вибір який ми маємо зробити 14 листопада, не є вибір між Л. Кучмою та П. Симоненко – це вибір між перспективою та безнадійністю! Закликаємо: Громадянин України! Обери гідне майбутнє нашої держави – віддай свій голос за Леоніда Кучму!» [12, а.144]. Згідно з рознарядкою це гасло на мітингах по всій країні мало підтримати 9600 членів АПУ, 22040 ДемПУ, 240 ЖНП(о), 2070 ЛПУ, 3600 ЛПУ(о), 22530 НДП, 7556 ПДС, 7310 ПЖУ, 200 ПЗКУ, 5150 ПМУ, 9450 ПНЕРУ, 5780 ПТ, 16550 ПРВУ, 4350 РХП та 27655 від СДПУ(О). А ВПЖІ та ПВСПУ, судячи з документу, треба було бути представленими хоча б на рівні керівників [12, а.184-190].

Таким чином, аналізуючи перебіг президентської виборчої кампанії крізь призму наведеного структурування партійної системи, можна дійти висновку, що перемога діючого Президента була прогнозованою.

З 15 кандидатів на вищу посаду держави реальної загрози Л. Кучмі не склав жоден. З одного боку – у виборчих програмах, як і в 1998 р., був представлений весь спектр ідеологій. Від панславянзму О. Базилюка («Слов'янська партія») до радикального соціалізму Н. Вітренко (ПСПУ), від національно-консервативних поглядів Ю. Костенка та Г. Удовенка до ліво-консервативних О. Мороза та П. Симоненка. Щільно був представлений і умовний політичний центр – «зеленим» В. Кононовим, «поміркованим патріотом» Є. Марчуком, якого підтримали СДС, УРП, УСелДП, ХНС.

З іншого боку, за рік, що передував виборам, як ми зазначали, склалася вигідна для Президента України кон'юнктура. Загибель лідера націонал-демократичного табору В. Чорновола, неспроможність

висунути єдиного кандидата від лівих сил та відмова від підтримки Є. Марчука з боку СДПУ(О) та обох таборів розколотого Руху перетворювали виборчу кампанію на гру «в одні ворота» – на користь Л. Кучми. Як наслідок перший тур дав йому 36,49%. Другий тур забезпечив Л. Кучмі 56,25% голосів виборців, П. Симоненку – 37,8%. Пояснення перемозі діючого Президента України на думку науковця ТНУ А. Хана слід шукати в підвищеній активності виборців Західного регіону [13]. Дійсно, на Півдні та Сході Л. Кучма втратив від 10 до 58%, в той час як на Заході його підтримка зросла порівняно з 1994 р. на 2163% (Львівська обл.), і найбільше на 2353% в Тернопільській.

Проте дані Держкомстату щодо динаміки змін чисельності населення, вказують й на те, що електоральна база ліво-консервативного табору об'єктивно зменшувалася. Причому катастрофічними темпами. З 1989 по 2001 рр. лише в групі, народженій до 1939 р., природний рух склав «–» 5 млн. А це, в свою чергу, породжує низку питань і до відсотків голосів, отриманих П. Симоненку. 6,5 млн. КПУ отримала в 1998 р., 5,8 в першому та 14 в другому турі в жовтні 1999 р. Тобто, з огляду на динаміку зміни поколінь, виникає питання, звідки взагалі лідер КПУ та його партія отримували такі відсотки голосів. На користь тези щодо можливого маніпулювання голосами виборців та умовність комуністичної опозиції в країні вказують і подальші події.

Отримавши перемогу на виборах 1999 р., Л. Кучма спочатку закріпив її через «оксамитову революцію» у ВРУ. Останню було зроблено за допомогою СДПУ(О). Продовжив свій наступ голова держави через референдум, на якому його точку зору схвалила рекордна кількість громадян (від 24 284 220 до 26 461 382) проти 15 870 722, які підтримали його під час президентських перегонів.

Втім, отримати остаточну «перемогу» представлена Л. Кучмою виконавча гілка влади не змогла. В першу чергу, завдяки появі потужної бізнесової контр-еліти. На політичну арену вийшли два партійних угруповання – БЮТ та НУНС, протистояти яким було «доручено» Виборчому блоку партій «За єдину Україну!» у складі НДП, ТУ, ПР, НП та самостійному гравцю СДПУ(О).

Джерела та література

1. Недюха М. Ідеологія як критерій класифікації політичних партій / М. Недюха, О. Михайлич // Політичний менеджмент. – 2006. – №2 (17). – С.45-53
2. Партії та виборчі блоки на виборах до ВРУ 1998 р. Політичні програми // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВОВ України). – Ф.5225. – Оп.2. – Од.зб.104. – Спр.02-07.
3. Дугин А. Евразия будет сделана и делается уже / Александр Дугин // Российская Газета. – 2002. – №120; Дугин А. Обществоведение для граждан Новой России / Александр Дугин. – М. : Евразийское Движение, 2007 – 784 с.
4. Документи про відмову в реєстрації списку кандидатів у народні депутати політичної партії «Жінки України» у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі (заяви, список, біографічні відомості, декларації, передвиборча програма) // ЦДАВОВ України. – Ф.5225. – Оп.2. – Од.зб.103. – Спр.02-06-01. – Т.1.
5. Кульчицький С.В. Утвердження незалежної України : перше десятиліття : (Закінч.) / С.В. Кульчицький // УІЖ. – 2001. – №4. – С.3-41.
6. Томенко М.В. Українські партії напередодні виборів : становлення української багатопартійності Особливості розвитку українських партій та партійної системи. Динаміка змін складу фракцій і депутатських груп після виборів 1998 року / М.В. Томенко // Сайт «Інститут політики». – Режим доступу : <http://www.tomenko.kiev.ua>.
7. Витяг з протоколу №33 засідання Політ виконкому НДП від 29 квітня 1998 р. // Постанови Політради, Політвиконкому, конференцій, з'їздів НДП, інші документи партії, аналітичні документи стосовно їх діяльності (29 квітня – 22 листопада 1998 р.) // ВАВРУ. – Ф.45. – Оп.22. – ДФ. – Од.зб.47. – Спр.06 – 26/06.
8. Протокол засідання «круглого столу» для обміну думками щодо наступних президентських виборів від 8 грудня 1998 р. м. Київ. // Політичні заяви, звернення, прес-релізи, підготовлені фракцією НДП (2 червня – 28 грудня 1998 р.) // ВАВРУ. – Ф.45. – Оп.22. – ДФ. – Од.зб.46. – Спр.06 – 26/05.
9. Постанова Пленуму ЦК КПУ « Про політичні підсумки виборів народних депутатів України, органів місцевого самоврядування і чергові завдання партії» від 18 квітня 1998 р. // Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК, 1992-2005 / [ред. П.М. Симоненко (голова) та ін.]. – К. : Видавництво ЦК КПУ, 2005.
10. Постанова об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК КПУ «Про позицію КПУ у зв'язку з виборами Президента України» СПУ, СелПУ, ПСПУ, профспілкові, ветеранські, жіночі та молодіжні організації» // Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК, 1992-2005 / [ред. П.М. Симоненко (голова) та ін.]. – К. : Видавництво ЦК КПУ, 2005.
11. Постанова Політвиконкому НДП від 3 вересня 1999 року №59 «Про позицію на I з'їзді ВОДС «Злагода» // Постанови Політради, Політ виконкому, конференцій, з'їздів НДП, інші документи партії, аналітичні матеріали стосовно її діяльності // ВАВРУ – Ф.45. – Оп.22. – ДФ. – Од.зб.52. – Спр.06 – 26/06.
12. Матеріали для використання в ході підготовки проведення Всеукраїнського мітингу «Не повторимо помилок минулого!» 7 листопада 1999 року // Постанови Політради, Політ виконкому, конференцій, з'їздів НДП, інші документи партії, аналітичні матеріали стосовно її діяльності // ВАВРУ. – Ф.45. – Оп.22. – ДФ. – Од.зб.52. – Спр.06 – 26/06.
13. Хан Е. Выборы президента Украины в 1999 г. : социально-географическая модель / Е.А. Хан // Культура народов Причерноморья. – 2005. – №66. – С.201-205.

Мороко В. В. Партийно-политическая борьба в Украине в ходе избирательных кампаний 1998-2000 гг.
В статье анализируются участие партий в выборах конца 90-х гг. XX в. Предлагается рассматривать данный процесс с точки зрения прагматического наполнения содержания процесса попадания и сохранения во власти политической элиты.

Ключевые слова: партии, выборы, Президент Украины, идеология.

Moroko V. V. Party-political struggle in Ukraine in election campaigns 1998-2000

The paper analyzes the participation of parties in the election of the late 90's of the twentieth century. It is proposed to examine this process in terms of a pragmatic process of getting content filling and saving in the power of political elites.

Keywords: parties, elections, the President of Ukraine, ideology.

УДК: 316.423.3(477.64)

В. В. Марчук

ПРОВЛАДНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ТАБІР В ХОДІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2004 РОКУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗМІ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ). ЧАСТИНА 2

У першій частині статті характеризувалось висвітлення у ЗМІ Запорізького регіону діяльності політичних сил, що підтримували курс чинного Президента Л. Кучми в ході підготовки до президентських виборів 2004 року у вересні-грудні 2003 року. У другій частині статті мова йде про інформаційну діяльність провладних політичних сил щодо дискредитації політичної опозиції у зазначений період.

Ключові слова: Запоріжжя, Л. Кучма, провладні сили, опозиція.

Тема «політреформи», що представляла собою, за версією влади, ідею зміни Конституції з метою зрівноваження діяльності гілок влади, а за версією опозиції – спробу пролонгації влади Президента Кучми і його оточення, вже з перших чисел вересня 2003 року перетворилась на домінуючий компонент суспільно-значимого інформаційного дискурсу регіону, що цілком відповідало планам Адміністрації Президента і наближених до неї політичних центрів. Протягом 3-го кварталу року цій темі був присвячений рекордний обсяг публікацій у місцевих ЗМІ: 160 тисяч друківаних знаків, загальним тиражем 1,6 мільйонів примірників.

З огляду на лояльне до влади інформаційне середовище регіону, про що уже зазначалося в першій частині публікації, тональність висвітлення даної теми у регіональних ЗМІ була або позитивною, або, принаймні, нейтральною. Крім того, звертає на себе увагу майже повна відсутність у місцевих журналістів проявів критичного мислення при висвітленні інформації з «темників» Адміністрації Президента. Відтак, у вересні регіональні медіа слухняно тиражували заяви Президента Л.Кучми і членів його команди щодо необхідності конституційних змін [1], повідомлення про досягнення домовленості між 6-ма провладними партіями і лідерами СПУ і КПУ щодо єдиних дій по реалізації ключових положень «політреформи» – зменшення президентських повноважень, переносу виборів Президента до Парламенту і пропорційних виборів до Верховної Ради [2-4], а також схвальні відгуки О. Мороза і П. Симоненка стосовно пропозицій голови Адміністрації Президента В. Медведчука щодо механізмів втілення цих задумів у життя [5]. На початку жовтня топ-новиною стають заяви Л. Кучми стосовно його підтримки всенародних виборів Президента та небажання ні балотуватися на третій термін, ні бути обраним Главою держави у Парламенті [6], що фактично перекреслили весь попередній інформаційний доробок. Але одночасно, як ні в чому не бувало, місцеві медіа, немов не помічаючи попередніх заяв Президента, продовжили знайомити жителів регіону з ініціативами провладних політичних сил щодо переносу виборів Глави держави до Парламенту та реальними законодавчими кроками в цьому напрямку [7; 8]. У грудні ситуація повторилася: регіональна преса без будь-якого здивування, поряд з схвальними звітами про голосування провладної більшості Парламенту за «політреформу» [9] та інформацією про підтримку головою Уряду В. Януковичем ідеї обрання Глави держави Верховною Радою [10], розміщала зовсім протилежні заяви деяких політиків цього ж політичного табору. Особливо звернули на себе увагу заяви першого Президента України, нардепа від СДПУ(о) Л. Кравчука та лідерів Трудової України С. Тігіпка та НДП В. Пустовойтенка з критикою ідеї перенесення виборів Президента у стіни Парламенту [11; 12], а також заява Л. Кравчука зі сподіваннями мирної і цивілізованої передачі влади Л. Кучмою [13]. Та і сам Глава держави у ряді інтерв'ю продовжував наполягати, що президентські вибори відбудуться всенародно у 2004 році [14]. Таким чином, можна зробити висновок про достатньо суперечливий характер висвітлення змісту «політреформи». Зважаючи на відсутність єдиної точки зору з цього приводу серед різних центрів впливу у владі, логічно виглядало, що її ньюсмейкери так і не спромоглися сформувати у суспільстві єдину думку щодо підтримки ідейних засад змін до Конституції. Як справедливо зазначав один з місцевих політичних оглядачів в кінці листопада 2003 року, «пересічному обивателю навряд чи поки